

УДК 796.01

Наталія Завидівська

Онтологія компетентнісного підходу у фізкультурній освіті студентів вищих навчальних закладів

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Компетентнісний підхід як поняття і як системна концепція освіченості особистості став інтенсивно розвиватися в Україні на початку XXI ст. під впливом моделей освіти Західної Європи, США та, безумовно, під впливом Болонського процесу.

При цьому для західної освітньої понятійної системи такі категорії, як “компетенції”, “компетентності”, “компетентнісний підхід”, є явищем звичним, оскільки вони виникли еволюційним послідовним шляхом протягом більш як чотирьох десятиліть [1; 3]. А от для української системи вищої освіти, особливо для фізкультурної, де звично було використовувати таку систему понять, як “знання”, “вміння”, “навички”, виникла гостра проблема перегляду та аналізу всього категорійного апарату системи фізичного виховання, визначення нових категорій, понять і їх взаємозв'язку з уже існуючими. Іншими словами, компетентнісний підхід в українській фізкультурній освіті викликає низка інтерпретацій та переосмислення їх понятійно-методологічного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою компетентності як певного результату освіти, історією розробки системи компетенцій-компетентностей, дослідженням самого компетентнісного підходу у вітчизняній та зарубіжній літературі займалися О. Савченко, О. Пометун, Н. Бібік, І. Єрмаков, О. Овчарук, Дж. Рамен, В. Хутмакер, В. Байденко, В. Болотов, В. Сериков, І. Зимняя, А. Субетто й ін. Не менш важливим у розвитку компетентнісного підходу української школи фізкультурної освіти є той факт, що в Берлінському комюніке (2003) визнано необхідною розробку структури порівняльних і сумісних кваліфікацій для національних систем вищої освіти з метою їх опису з погляду робочого навантаження, рівня, результатів освіти, концепцій та профілю для задоволення різноманітних, і особистих, і загальнонаціональних потреб ринку праці.

Формулювання мети та завдання статті. Дослідження проводиться відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри фізичного виховання і здоров'я Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в руслі розробки теми “Сучасні тенденції розвитку здоров'язберігаючих технологій у вищих навчальних закладах”.

Завдання дослідження:

- 1) вивчити сутність і зміст онтологічних засад компетентнісного підходу у фізкультурній освіті;
- 2) обґрунтувати онтологічну структуру й визначити зміст фізкультурної освіти, зорієнтованої на оптимізацію процесу навчання здоров'ю у вищій школі;
- 3) визначити важливі закономірності та принципи теорії компетентнісно орієнтованого навчання здоров'ю на основі онтологічної концепції.

Основними методами дослідження були *теоретичні* (вивчення та аналіз педагогічної, психологічної, медичної й спеціальної спортивної наукової літератури, яка пов'язана з проблемою дослідження; порівняння, класифікація, систематизація теоретичних та емпіричних даних; теоретичне моделювання), *емпіричні* (анкетування; бесіди; цілеспрямоване спостереження; письмові й усні опитування), *педагогічний експеримент*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна методологія запровадження компетентнісного підходу в систему фізичного виховання вищої школи, на нашу думку, тісно пов'язана з проблемою переосмислення онтології й епістемології. Мається на увазі осмислення відповідей на такі запитання: “Як реалізувати компетентнісний підхід у системно-освітньому просторі навчального процесу з фізичного виховання та якими повинні бути орієнтири освітньої системи фізкультурної освіти?”; “Яка пізнавальна (епістемологічна) сутність і дія компетентнісного підходу?” або, іншими словами, “Які обмеження, принципи, методологію, вимоги необхідно висувати до компетентнісного підходу в процесі навчання здоров'ю з метою підвищення якості життя людини (особистості)?”.

Онтологія (від грецького слова “онтос” – сутність, буття і “логос” – наука) – це наука про буття, яке є незалежним від суб’єкта діяльності. Повернення до проблематики онтології з відмовою від надмірного “гносеологізму” у вітчизняній філософії відбувається в кінці ХХ ст. У цей же час людське буття, діяльність починають розглядати в площині ноосферної онтології. Із цього моменту відбувається суттєвий перелом в освіті, що важливо для сучасного розуміння здійснюваного синтезу знань (відбувається синтез аксіології та онтології: онтологія аксіологізується, а аксіологія онтологізується) [5]. Як наслідок, зміни, які, безумовно, накладають відбиток на систему освіти загалом і вимагають оновленого змісту фізкультурної освіти в нашій країні.

У цьому синтезі проявляється процес становлення тотальної неklasичності майбутнього людського буття, у тому числі неklasичної освіти й науки. Причому як в освіті та науці загалом, так і у фізкультурній освіті й спеціальних наукових дослідженнях сфери фізичної культури та спорту, відбувається розширення антропних принципів і принципів доповнення, формуються специфічні принципи менеджменту – управління здоров’ям: принцип керованості людиною своїм буттям, соціоприродною еволюцією; принцип нової єдності істини, краси, добра та здоров’я, у якому простежується новий синтез філософських, соціологічних, психологічних, медико-біологічних характеристик особистості як необхідної й бажаної сутності здоров’язбереження [2; 4].

Компетентісно орієнтоване навчання здоров’ю вимагає розкриття сутності таких понять, як “компетенція”, “компетентність” у взаємозв’язку з категорійним апаратом системи фізичного виховання та орієнтованістю на психофізіологічні особливості кожного студента.

Компетенцію можна визначати як наслідок медико-біологічних особливостей організму, компонент фізичної якості, деяку групу властивостей людини, котрі визначатимуть у майбутньому її здатність, можливість, придатність, одним словом, майстерність виконувати певний комплекс завдань будь-якого виду діяльності.

Аналіз наукових досліджень та власний педагогічний досвід дають підстави припустити, що в процесі навчання здоров’ю поняття “компетенція” слід відносити до таких наукових понять, як “уміння”, “компетентності”, “здібності”, “майстерність”. “Компетенція” ближче до понять “знаю як”, ніж до “знаю що”. У цьому випадку компетенція виступає актуалізацією й реалізацією компетентності. А актуалізація компетентності, тобто її перехід у компетенцію, здійснюється на основі психофізіологічної готовності всіх систем організму людини до актуалізації отриманих знань, досвіду використання вмінь, групи сформованих у процесі фізичного виховання компетентностей із розумінням їхнього змісту та використання емоційно-вольової саморегуляції. Водночас поняття “компетентність” і “компетенція” в процесі навчання здоров’ю можна розглядати й у зовсім протилежному напрямі, який, якщо враховувати всі особливості та непередбачувані реакції людського організму на будь-які впливи, також видається цікавим, змістовним і досить суттєвим. У цьому випадку “компетенцію” можна віднести до потенційних якостей особистості, а “компетентність” – до актуальних, особистісних рис, які формуються внаслідок використання компетенцій. Компетентність виступає актуалізацією комплексу компетенцій, що визначають зміст цієї компетентності.

Зважаючи на складність методики навчання здоров’ю, такий взаємозв’язок і взаємозалежність вищезазначених понять є абсолютно правильними й виправданими. Однак у системі фізичного виховання компетентність у питаннях здоров’язбереження слід розглядати як результат процесу формування правильно визначених груп компетенцій. Поняття компетенцій у процесі навчання здоров’ю включає *знання й розуміння* (теоретичні знання, практичні вміння та навички у сфері фізичної культури, бажання й здатність знати та розуміти); *знання як діяти* (практичне й оперативне застосування знань у конкретних ситуаціях); *знання як бути* (цінності як невід’ємна частина способу життя).

Анкетування студентів ВНЗ у 2009 р. засвідчило, що найбільшу перевагу щодо необхідності розвитку в процесі навчання здоров’ю (за кількістю відданих голосів) вони надають поняттю “компетенція” як такому, котре включає в себе не лише когнітивний, а й операційно-технологічний складник.

Стає очевидним, що “компетенція” та “компетентність” є категоріями, які підпорядковуються закономірностям, принципам формування й розвитку таких категорій, як “якість” і “властивість”, тобто рівень сформованості компетенцій та компетентностей у процесі фізичного виховання залежить від розвитку та сформованості якостей і властивостей організму людини. Система сформованих компетенцій впливає на компетентність людини в питаннях здоров’язбереження, причому, чим вища якість сформованих компетенцій, тим краща компетентність. Як бачимо, компетентісно орієнтоване навчання здоров’ю є досить складним але водночас і необхідним процесом у системі фізичного виховання вищої школи.

Ураховуючи вищесказане, можна виділити *важливі закономірності й принципи теорії компетентісно орієнтованого навчання здоров'я*:

1. Принцип зовнішньо-внутрішньої обумовленості якостей, який відображає систему суперечностей “зовнішнього” та “внутрішнього”, “актуального” й “потенційного” в становленні та розвитку рухових якостей. Зміст цього принципу зводиться, по суті, до семи постулатів:

- єдність залежності й водночас незалежності рухових якостей від зовнішнього середовища;
- двояка обумовленість рухових якостей об'єкта;
- єдність багатогранності розвитку рухових якостей об'єкта;
- єдність структури розвитку рухових якостей об'єкта;
- протиріччя межових якісних показників фізичного розвитку об'єкта;
- двояка обумовленість межових якісних показників фізичного розвитку об'єкта;
- єдність різних рівнів розвитку рухових якостей та ступенів їх збереження.

Єдина структура й одноосібність якостей виступають як інтегральні властивості в сенсі “внутрішнього”, “потенційного”, а багатоструктурність і багатогранність процесу навчання здоров'я – у сенсі “зовнішнього”, “актуального”. Така теорія функціональних систем, на нашу думку, є однією з теоретичних форм реалізації системи фізичного виховання, яка розкриває не лише специфіку всього процесу навчання здоров'я, а й особливості формування функціональних систем організму, орієнтованих на отримання заздалегідь визначеного результату.

2. Принцип цілісності й структурності. Уперше на цей принцип у своїй теорії квалітативізму звернув увагу Арістотель. У контексті фізичного виховання структура якостей є єдністю зовнішньої та внутрішньої структур рухових і фізичних якостей. Рівень їх розвитку, їхня внутрішня структура (дерево властивостей) визначають якість протікання процесу навчання здоров'я та його потенційну необхідність, а зовнішня структура якостей як система взаємодій людини в процесі навчання здоров'я із зовнішнім середовищем визначають якісність цього процесу як реальну (актуальну) та відносну характеристику майбутньої життєдіяльності особистості.

3. Принцип результативності. Цей принцип є своєрідною формою реалізації закону спадкового програмування. Результативність компетентісно орієнтованого навчання здоров'я визначатиметься способом життя особистості після його закінчення. Необхідно зняти протиріччя між внутрішньою та зовнішньою необхідністю розвитку якостей, між потенційними й реальними сторонами фізичного виховання.

4. Принцип життєвого циклу розвиває принцип результативності, він сприяє поєднанню теорії розвитку рухових якостей із циклічністю. Життєвий цикл людини є одночасно і циклом розвитку її рухових та фізичних якостей, а отже й циклом навчання здоров'я. Цикл навчання здоров'я – це ланцюг трансформації потенційних можливостей організму людини в реальне їх використання та застосування, який визначається певною низкою динамічних перетворень моральних, фізичних і рухових якостей.

5. Принцип єдності якісних і кількісних показників у теорії якості поглиблює розуміння понять “границя якості” та “міра якості”. Принцип є основною умовою виміру якісних показників. Можливі два типи єдності якісних і кількісних показників у процесі навчання здоров'я: такий, що визначає межу розвитку якостей, і такий, що визначає потужність розвитку цих якостей.

6. Принцип соціальної круговертності розвитку якостей, у якому провідне місце відводиться якісній фізкультурній освіті й самоосвіті та який являє собою якісну сторону матеріального й духовного відтворення.

7. Принцип випереджаючої дії впродовж різностороннього розвитку особистості. Постійно чергуються психофізіологічні можливості людини, розвиток різноманітних рухових і фізичних якостей, рівень розвитку інтелектуальних можливостей тощо. Принцип свідчить про необхідність не лише ноосферного розвитку людського суспільства, а й запровадження в систему фізичного виховання основних засад ноосферної освіти.

Висновки. 1. “Компетенції”, “компетентності” й “компетентнісний підхід” у фізкультурній освіті – це не просто поняття, а системно-освітні та педагогічні категорії, які інтенсивно ввійшли в понятійний апарат комплексу наук фізкультурної освіти (педагогіки, теорії й методики фізичного виховання, рекреації) порівняно недавно. Це було викликано приєднанням української системи освіти до Болонського руху й застосуванням західної освітньої термінології.

2. Онтологія компетентісно орієнтованого навчання здоров'я в системі фізичного виховання вищої школи – це, безумовно, ноосферна онтологія. З одного боку, онтологію необхідно розглядати

як науку про буття людини, а з іншого – як науку та буття, на які впливає та якими керує людина. Такий підхід дає нам змогу говорити про креативну онтологію здоров'я людини, що, безумовно, передбачає креативну еволюцію системи фізичного виховання у вищій школі.

3. Сутність і зміст компетентно орієнтованого навчання здоров'ю слід розглядати як співвідношення потенційних можливостей та актуального їх використання. Вище вже зазначалося, що як використання категорії “компетенція”, так і її призначення для зміни якості життя, дає змогу визначити компетенцію як сукупність потенційних якостей або як під'якість у системі потенційної якісної фізкультурної освіченості випускника ВНЗ. Це означає, що компетенція виступає структурним новоутворенням у моделі навчання здоров'ю й формується впродовж навчального циклу фізичного виховання.

4. Компетентність здоров'язбереження є сукупністю компетенцій, актуалізованих не лише під час безпосереднього навчання здоров'ю у ВНЗ, а й упродовж усього життя. Компетентність є мірою актуалізації компетенцій самоорганізації в процесі їхнього розвитку, котра пов'язана із самоактуалізацією особистості випускника в такому виді діяльності, як збереження власного здоров'я. Можна сказати, що компетентність здоров'язбереження є ядром або основою професіоналізму володіння своїм організмом, професіоналізму управління своїм здоров'ям.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого вивчення вимагають зміст і сутність компетенцій здоров'язабезпечення, принципи ноосферної онтології та їх адаптація до системи здоров'язбереження, ноосферизм у фізкультурній освіті, що означає використання на всіх рівнях життєвих сил організму.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. – К. : Плеяда, 2005. – 120 с.
2. Дубогай О. Д. Фізична культура, як неодмінна складова формування здорового способу життя молоді. Кн. 6. [у межах Канадського проекту “Молодь за здоров'я”] / Дубогай О. Д. – К. : [б. в.], 2005. – С. 124.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / за ред. О. В. Овчарук – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Переверзева А. В. Якість життя як передумова розвитку людського капіталу / Переверзева А. В. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008dec/1_pereverzeva.htm.
5. Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / Субетто А. И. – СПб. ; М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006 – 72 с.

Анотації

У статті окреслено основні аспекти проблеми обґрунтування онтологічних засад компетентнісного підходу у фізкультурній освіті студентів вищих навчальних закладів, виявлено основні закономірності й принципи процесу навчання здоров'ю на основі онтологічної концепції.

Ключові слова: онтологія, компетентнісний підхід, навчання здоров'ю, система фізкультурної освіти, студенти вищих навчальних закладів.

Наталья Завыдивская. Онтология компетентностного подхода в физкультурном образовании студентов высших учебных заведений. *В статье очерчены основные аспекты проблемы обобщения онтологических засад компетентностного подхода в физкультурном образовании студентов высших учебных заведений, выявлены основные закономерности и принципы процесса обучения здоровью на основе онтологической концепции.*

Ключевые слова: онтология, компетентностный подход, обучение здоровью, система физкультурного образования, студенты высших учебных заведений.

Nataliia Zavydivska. The Ontology of Competence Approach Athletic Education of Students of Higher Educational Establishments. *The basic aspects of the problem of grounding of ontological principles of competence approach in athletic education of students of higher educational establishments are outlined in the article. The essential rules and principles of the process of health teaching on the basis of ontology conception are revealed.*

Key words: ontology, competence approach, health teaching, system of athletic education, students of higher educational establishments.